

## БЕЛЕЖИТ УЧЕН — РОДОЛЮБЕЦ И ГРАЖДАНИН-ХУМАНИСТ

Чрез любовта си към България аз обикнах всички хора по света.

Акад. А. Балевски

ГЕОРГИ ДИМОВ

Това признание на акад. Ангел Балевски, струва ми се, ни дава ключа да навлезем в неговия мисловен и нравствен свят, да вникнем в ония граждански и съкровено човешки изживявания, които са насочвали духовната му енергия към дела, еднакво скъпи на народа ни, на човечеството. Стига само човек да побеседва с него или да слуша разговорите му с други, да чуе изказванията му, които той прави така често като ръководител на Българската академия на науките, като член на толкова много научни, културни, обществени организации, да прочете стотиците му статии и слова, за да почувствува обаятелната му личност, необозримата му хуманитарна култура, неистовото му родолюбие, будната му гражданска съвест, готовността му да служи на националния и общочовешкия прогрес, на сътрудничеството между народите, на мира. От неговия кабинет човек излиза обогатен с нови идеи, с нови възгледи на сърцето и на ума, с едно чувство на възхищение от човека, изпълнен с толкова благородни помисли за народностно и нравствено извисяване, за утвърждаване на национални и общочовешки добродетели. Удивлява ни въздухът му съпричастност към народната съдбовност — и в миналото, и в наше време. За него тя е „светая светих“, подхранва всяка негова проява, вдъхновява го, когато на национални и международни форуми издига глас в защита на свещени човешки права, на хуманни идеи.

Всеки, който е имал възможност да общува с акад. Балевски, не може да не се удиви на всеобхватните му познания по проблемите на историята, литературата, културата на народа ни, на човечеството, на уменията му да тълкува превратностите в историческите процеси, духовните превъплъщения на човешката личност, съдбините на света. Той извиква възхищението ни и със сладкотоумието си, с образната, изпълнена с народни мъдрости мисъл, с феноменалната си памет, със способността да се вживява в народни и лични съдби, да се възмуща от произведенията на изкуството, да рецитира стихове от български и световни класици — в оригинал и превод, да благоговее пред подвига на мислители и общественици, на борци за свобода и правда в света. И след като се разделиш с него, продължаваш да си под обаянието на чутото, у тебе нахлуват размисли за род и родина, за историческата ни орис и за човешката цивилизация, за повелите на нашата съвременност, за перспективите на бъдещето. В съзнанието ти продължава да живее образът на гражданина с възрожденски дух, на учения — хуманист и интернационалист, изпълнен с тревога за све-

та пред новата термоядрена заплаха, но и с вяра в разума на хората, устремени все към нови социално-философски и културно-нравствени хоризонти.

С такива качества и с толкова много още подобни на тях човешки и граждански добродетели се откроява личността на акад. А. Балевски и от двутомното издание на неговите доклади, статии, речи, изказвания, обнародвани под сполучливия общ наслов „Наука — човек — общество“ (1985). Това издание ни дава възможност да се уверим по-пълно в широтата на погледа и разбиранията на човека, който вече близо две десетилетия ръководи най-голямата национална научна организация — Българската академия на науките, която играе първостепенна роля във всестранния ни социалистически възход, ползваща се с неоспорим авторитет и пред световната научна общественост. Тези „доклади, статии, речи, изказвания“, правени пред различни национални и световни форуми, пред партийни конгреси и конференции, на научни и общокултурни събрания, на сесии, посветени на исторически събития и личности или писани по искане на наши и чужди вестници и списания, наистина ни сродяват с една дейност, която заема видно място не само в научния ни, но и в цялостния ни национален духовно-интелектуален живот. Тя ни сродява с виждания и размисли, с вълнения и тревоги относно минала, сегашна и бъдеща съдба на народа ни, относно ролята и задълженията на науката, на културата в грандиозното социалистическо строителство във века на научно-техническата революция. Сродява ни с едно грижовно, марксистко-творческо отношение към многовековното ни духовно наследство. След като сме се запознали с това двутомно издание, ние по-пълно разбираме проблематиката, която е занимавала нашата научна общественост през последното десетилетие на социалистическото ни развитие, по-непосредно виждаме през какви етапи е минала националната ни научноизследователска и научноорганизационна мисъл в търсене на форми и пътища за най-пълно сливане с конкретните и перспективните задачи, които партията и лично др. Т. Живков са поставили пред научния фронт, както и усилията на хората на интелектуалния труд да се издигнат на равнището на партийните изисквания, на народните повели. И още — с какъв творчески подход се пристъпва към тълкуване и осмисляне на историческото ни минало, на народностната ни култура, как далновидно се търсят техните проекции в настоящето и бъдещето.

В предговора към изданието от акад. П. Зарев, озаглавен „Живот, отдаден на науката и на своя народ“, с основание се подчертава, че в образа и душевността на акад. Балевски са възпълтени много от добродетелите на възрожденската и на социалистическата ни интелигенция, че той се явява наследник на най-хубавото на онези, които са живеели със световните пориви за национална и социална свобода, за човешко равноправие. „У него има нещо от възрожденския дух на предосвободенската ни интелигенция и от порива към свободна мисъл, към пионерското себеотрицание на нашите тесни социалисти, които вече по-късно водела духовно напредъка в освободена България. И още едно качество: настройката му да тълкува великите завоевания на философската мисъл, на световния културен прогрес. Тези черти и качества са се изработили у Балевски далече в миналото, още в юношеските му години, за да се съхранят непомерачени от времето до днес.“

И наистина, акад. Балевски сякаш се явява еманация на онези национални и общочовешки тежнения, на онай неспокойна и търсеща мисъл, които са били устремени към нови социално-нравствени, културно-естетически хоризонти, към големите хуманитарни идеали.

Макар и инженер по образование и проблемите на техниката да са предмет на преките му научни занимания, акад. Балевски по душевност и цялостно философско-емоционално устройство е хуманитар от най-чиста проба. И ако

в техническите лаборатории той търси да открие законите на металознанието — една област, в която е направил крупни открития със световна известност, то през другото време той сякаш търси да открие едни други закони — на народната ни съдбовност, да разгадае ония вътрешни сили, които са съхранили нацията ни след толкова драматично-трагични изпитания, за да се извисява не един път в миналото и днес до най-високите върхове на световната цивилизация. Мисълта му, характерна с една ренесансова широта, броди из близки и далечни светове, за да се сроди с философски прозрения и културни завоевания, до които се е домогнало човечеството в неспирния си ход към повисоки идеали.

Акад. Балевски е така устроен, че преживява най-непосредно съдбата на народа и в миналото, и в наше време. „Всяко нещо, което се отнася до съдбата на моя народ, ме вълнува. . . Всяко нещо, което засяга тоя народ, което засяга възможностите за едно правилно развитие по-нататък, много силно, лично ме засяга, просто болезнено ме засяга“ — чистосърдечно признава той, говорейки за самочувствието на българина като социалистически гражданин. И наистина, тая народна съдба — величавя и трагична, преминала през много извисявания и падения — ще насочва мисълта и чувствата на гражданина и учения. Той е еднакво вдъхновен и когато говори за древна България, за отминали епохи, и когато сочи задачите, стоящи пред социалистическата ни родина, осъществяваща съкровенията помисли и мечти на предходните поколения. И винаги съумява да впиете в едно минало и съвременност, да види значението на отминали събития и личности в светлината на новите времена, да посочи мисловната, културно-нравствената им радиация и в наше време. Чрез словото му — живо, образно и емоционално, наситено с вековни мъдрости и етнопсихологически размисли, тези исторически явления ни стават по-близки и разбираеми, по-непосредно чувствуваме тяхната философско-нравствена непреходност. Авторът така се е сродил с народопсихологията на българина, така вярно тълкува нейните превъплъщения, трайното и променливото в нея, регионалното — специфичното и общонационалното, че ни кара и ние да почувствуваме по-непосредно народната ни душевност — оказала се толкова устойчива, съхранила изконните си добродетели.

С нескривана гордост и вълнение говори за делото на великите първоапостоли Кирил и Методий и на техните ученици — родоначалници на една нова цивилизация в европейския континент. Тези плодотворни традиции отново ще процъфтят чрез дейността на Патриарх Евтимий и на неговата Търновска школа, безмилостно разгромена от варварската османска империя, принудила големите ни книжовници да потърсят убежище в други славянски земи и най-вече в Русия, за да обогатят с нови произведения духовния живот на тия славянски и балкански народи. Изобщо, за подвига и делото на държавници и книжовници от далечното средновековие, издигнали българската култура на най-високо равнище, домогнала се и „до подстъпите на Ренесанса“, ученият-патриот пише с дълбоко преклонение. С подобно вдъхновение и прозорливост той говори и за епохата на националното ни възраждане. По думите му делото на Паисий Хилендарски „надхвърли националните ни рамки и придоби общочовешко значение в съзнанието на поколенията, защото включи нашия народ в общия процес на човешкия прогрес“. В неговата „История славеноболгарска“ е заложена „първата българска националноосвободителна програма“. В тази „историяца“ хилендарският монах гениално прозира пътищата и формите за национално съвествяване, свързва „миналото на българския народ с неговото настояще и бъдеще“, за да се превърне в манифест на съзряващата национална революция, която достига своя апогей във величавите и трагични дни на април 1876 г.



По случай стогодишнината от Априлската епопея на митинга събор в Панагюрище акад. Балевски подчертава, че в ония дни народът ни сътворява „една истинска героична поема — удивителна по силата на бликналото патриотично чувство, по моралното очарование и завършеност на характерите, по невероятната по размерите и патоса народна жертва. . . Корените на най-добрите национални и морални добродетели можем да открием у априлци. Култивирането на такива черти в националния характер, каквито са притежавали нашите революционни демократи — родолюбие и чувство за национално достойнство и гордост, борчески свободолюбив дух, неукротим стремеж към социална справедливост и истинска демокрация, — бе и продължава да е една от важните насоки за формирането на социалистическата личност.“ С правдиви мисли е пропито това вълнуващо слово и относно философско-нравствената същност на организаторите и идеолозите на българската национална революция, за техния хуманизъм и интернационализъм, съпричастни на освободителната борба и на други народи. Затова идеите и принципите на българската национална революция са така съзвучни и със съзряващото социалистическо движение, за да възтържествуват в пълнота след Деветосептемврийската социалистическа революция от 1944 г.

С подобен родолюбив и хуманистичен патос са пропити и словата му за Освобождението на България, за Илинденско-Преображенското въстание, при откриване паметника на Македоно-Одринското опълчение в Благоевград и при толкова други чествувания на исторически събития и личности. И винаги ще призовава днешните и идните поколения да живеят като българи, достойни за великите ни предци, за които България бе върховен кумир, достоен за всякакви жертви. И сякаш за да бъде още по-убедителен, в тия си призови припомня съкровенията изповеди на двама колоси на националната ни поетическа мощ — на Димчо Дебелянов и на Христо Ботев: „Димчо Дебелянов казва за странника, завърнал се в „бащината къща. . . напразно спомнил майка и родина“; Ботев казва: „О, майко моя, родино мила.“ И по-нататък: „Ние имаме две майки: едната е смъртна — тя умира, ние жалим за нея; другата е безсмъртна — това е майка България и тя е нашият вечен съдник. Тя ще ни съди и за добро, и за лошо. Тя ще каже дали сме били, или не сме били нейни добри чедра.“ И ще завърши вълнуващите си съждения, заклеявайки всички и всякакви поробители на други народи, възвеличавайки „тези, които са живели, борили са се и умирали за човечност, за свобода, умирали са за майка България!“

Многократно и умъдрено акад. Балевски говори за историческото битие на народа ни, за неговата душевност и психология, за стоицизма му, за изконни негов добродетели и слабости, за житейската му философия. Каквито и въпроси да разглежда, той винаги съумява да свърже своите разсъждения с ония моменти и прояви, когато народът ни в миналото се е извисявал до учудващи духовни висоти и със своите идеи е разтърсвал устоите на средновековни държави и духовни институции и норми, ставал е носител на възгледи и учения с дълбок новаторски, революционизиращ смисъл.

Като утвърждава и възхвалява българските народностни добродетели, ученият-хуманист никога не изпада в някакво патриотарство. Подчертавайки какво ние сме дали на другите, изтъква и какво сме взели от тях в процеса на исторически обусловеното общуване, какво сме наследили от миналото и какво ново са създали поредните поколения. Нееднократно обосновава приемствеността в областта на духовния живот и в национален, и в общочовешки план: минало, настояще и бъдеще взаимно се допълват и обуславят. Но заедно с това той спонтанно реагира на ония, които, увлечени по интернационални идеали, забравят собствения си народ, подценяват българските приноси в световния прогрес, не държат сметка за националното си достойнство. „Ние не можем

да бъдем интернационалисти, без да бъдем, нека употребя тая наша хубава дума — родолюбци.“ Подобни предупреждения не един път ще срещнем в писанията и изказванията на акад. Балевски. И все в тоя род на мисли многократно подчертава необходимостта да се защитава историческата истина, научната правда за българската народност, да се отнасяме с преклонение към героите на мисълта и делото, към онези, които са градили нашата държава, култура, които са воювали за национална и социална правда. „Един народ, който няма герои, той не е народ! Един народ, който не тачи героите си, той не е народ! Трябва да има хора, на които да се подражава, които да служат за светила!“

Безпределното му възрожденско родолюбие, широката му ерудираност по въпросите на българската история и култура, както и относно взаимодействието им с духовно-интелектуалния живот на други народи, хуманистичните му концепции по отношение същност и задачи на всяка научна и общокултурна дейност се открояват с особена сила в редицата слова и доклади, които акад. Балевски изнася у нас и в чужбина по случай 1300 години от основаването на българската държава. Подобно на нашите възрожденци ще иска святата истина да бъде знаме на всички, обrekli се да служат на по-високи национални и общочовешки идеали: „Там, където има истина, там се ражда любов, а любовта е извор на живота. Там, където има лъжа, там се ражда омраза, а омразата — това значи смърт. Следователно ние не можем да служим на друго освен на истината, на пресвятата истина“ — заявява акад. Балевски при откриване на Първата комплексна международна конференция по българистика в гр. Шумен през 1979 г. И уверява, че „изучаването на българската история, изучаването на българския език и на всички прояви на нашия народ ще допринесе извънредно много за изясняване философията на историята на народите“. Научните занимания и търсения той свързва винаги с една висока нравствена извисеност; те трябва да будят и възвишени чувства, да вълнуват и насочват към благородни дела. „Не само изкуството, не само поезията, не само това, което действа върху душата човеческа, буди добри чувства, буди добри мисли. И науката, която също има своята богата емоционална страна, и тя трябва да създава добри мисли, добри настроения, да изгражда душевността на хората по един такъв начин, че те да бъдат все по-съвършени и по-добри“ — говори той пред учените, посветили се на българознанието, като ги призовава наред с изучаването на революционните движения, на борбата за политическо освобождение да осветляват всестранно и угълбено процесите на духовното възрождане.

Гледайки на духовния живот като на един непрекъснат процес, който „няма рожден и смъртен час“, акад. Балевски неуморно настоява да се изучава многовековната българска култура, създавана при най-големи трудности и изпитания, затова пък извънредно богата, отличаваща се със своята демократичност и толерантност — нейни изконни черти, които заслужават вниманието на нашите и чуждите изследователи, за да се видят завоеванията ни и в древността, и в наши дни. Създавана при непрестанно общуване с културата на други народи, тя е показателна и за движението, за съзряването на общочовешката творческа мисъл. И ако това общуване в миналото се е оказвало толкова плодотворно, то още по-наложително е и в наше време, за да могат народите да се домогнат до нови прозрения, до създаване на нови културно-естетически ценности, които да служат за по-нататъшното социално-нравствено и философско-гражданско извисяване.

За акад. Балевски международното научно, културно, обществено-политическо сътрудничество представлява „крайбъглен камък“ на всеки духовен и социален прогрес, алфата и омегата на всяка дейност. А със социалистическите страни и особено със Съветския съюз то придобива нови измерения, още

по-дълбок исторически смисъл и поради общността в социално устройство и идеологически възрения. Колко находчиво той дефинира българо-съветската дружба — „това е хиляда години история плюс социализъм“, а сътрудничеството между двете академии — българската и съветската — ще нарече „дружба уникална, неповторима“.

С подобни разбирания акад. Балеvски ще иска да заживее и съвременната младеж, затова не един път ще се спира на въпроси, свързани с нейното образование, обществено-нравствено, патриотическо, културно-естетическо формиране. Той умее да общува с мадте хора — и в университетската аудитория, и в научните институти, и при обществени и културни прояви винаги намира общ език с тях. И когато им говори за най-сложните проблеми на науката и техниката, тактично и незабелязано актуализира отвлечената научна материя, вмъква съждения от народностно, културно-етично, философско-психологическо естество, способни да раздвижат душевността, емоционалността на младите хора, да ги насочат към размисли по жизнени национални и общочовешки въпроси.

Ученият-педагог има ясно становище и по дълго дискутирания у нас въпрос за широколи тесен профил на висшето образование, аргументирано обосновава необходимостта от специалисти с широка подготовка, със солидни знания по фундаменталните дисциплини, за да могат по-късно в живота, в практиката, в производството лесно да се пренасочват в една или друга област съобразно конкретните потребности. Обучението трябва да се води така, че бъдещият специалист да се освободи от всякакви тенденции към занаятчийско мислене, да добие вкус към новото, да има творческо въображение и полет на мисълта. При условията на ускорения съвременен научно-технически прогрес необходимо е да се създават преди всичко творчески личности, а не тесни специалисти, които не могат да имат по-широк полед върху взаимовръзките между процесите в развитието на днешната наука и техника. При това винаги настоява обучението да се съчетава с възпитанието, бъдещият специалист да израсне и като гражданин, и като творец, който да живее с пулса на своето време, с тревогите и идеалите на своя народ, на прогресивното човечество.

И като преподавател, и като ректор, и като председател на Академията на науките акад. Балеvски отделя много време и сили, за да обоснове характера и задачите на образованието в различните му степени, опирайки се на принципните партийни постановки, осмисляйки и доразвивайки някои от тях с оглед спецификата на отделните форми на образование и възпитание, с оглед особеностите на научните специалности във висшите учебни заведения. Неговото съкровено верую, че „за утрешния ден са нужни инженери с широка обща и специална култура, със солидни основни познания, с грижливо култивирани способности за самостоятелно мислене, с богато въображение и полет на мисълта“, важи с пълна сила и за специалистите в областта на природните и обществените науки. И друго — той ще иска и студентската младеж, и младите академични и университетски работници да живеят със самочувствието на социалистически граждани, да работят така, че да осъществяват пълна хармония между интересите на колектива и интересите на отделната личност, изпълнени с дълбока вяра в човека, в социалния и духовния прогрес.

Като говори за разликата в характера и задачите на научно-техническата революция в капиталистическия и социалистическия свят, той заявява: „Нашите възпитаници трябва конкретно да осъзнаят, че научно-техническата революция у нас е на социалистически основи — и това е нещо много важно. Тази революция трябва да бъде съобразена със специфичните закони на нашето обществено развитие, които още по-дълбоко трябва да разбираме заедно с по-внимателното вникване в душевността на човека. Ние не можем и не бива да правим неща,



които са против човека. Защото целите на нашето общество се събират в един фокус: в името и благото на човешката личност, на нейното цялостно извисяване.“ Оттук и задълженията на преподавателя, на научния ръководител: той трябва да бъде високоинтелектуална и хуманна личност, с много ум и голямо сърце, с широка душа, за да може да обединява, да учи и възпитава, да насочва, да извиква уважение като човек и учен.

Процесът на все по-пълно интегриране на наука, образование, възпитание, производство — материално или духовно, се налага в наше време с неумолима категоричност — подчертава акад. Балевски. Затова младите трябва да се изграждат първо като хора, като граждани, а след това да бъдат и добри професионалисти. „След днешния ден идва утрешният — денят на младото поколение. От младите зависи дали животът на утрешния ден ще бъде по-добър или по-лош — зависи от това, какво те ще дадат на този живот. Аз много бих искал да имат желание и готовност да дават повече на живота, защото щастлив е не този, който умее да взема, а този, който умее да дава. Нека те познаят добре себе си, за да могат да бъдат полезни на обществото.“ Етичност и нравственост, патриотична и интернационална преданост, човечност и хуманизъм, професионализъм и културна извисеност, готовност за себераздаване, благородство и идеологическа непримиримост, любов към народа и към всички хора с добра воля — ето някои от принципите, които по думите на акад. Балевски трябва да бъдат изписани със златни букви в кодекса на младите поколения. Наистина, едва ли може да се намери друг специалист в техническите науки, занимаващ се с такава една „студена“ материя, каквато е областта на металознанието, който да има такава емоционално-нравствено отношение към всяка дейност, който да открива съкровено човешкото дори и при занимания с „най-прозаични“ неща. В едно интервю акад. Балевски заявява: „Всяка област на човешкото знание, в която се осъществява научно дирене и научно творчество, има — позволете ми да се изразя така — свой „поетичен“ аромат, своя поетична изява. Затова творческата идея както в областта на изкуството, така и в областта на науката и техниката се ражда по много сложни и специфични човешки начини. Истинският творчески процес във всички сфери и във всички случаи се базира на много частни и общи знания и притежава освен своята рационална, също така и своята дълбоко емоционална компонента. Няма по-големи вълнения от вълненията, които съпровождат творческия процес, няма по-голяма радост от радостта на творчеството независимо от това, дали става дума за музика, поезия, наука или техника. Във всички случаи човек откъсва с радостна жертвеност част от себе си.“

Акад. Балевски е чужд на всеки нигилизъм както по отношение на културните завоевания на народа ни в миналото, така и по отношение на демократичните образователни традиции, утвърждавани с такава прозорливост още през възрожденската епоха. Той се прекланя пред онези дейци на училищното дело, които при най-трудни условия са работили с жар и всеотдайност, с жертвот готовност, за да дадат по-високо образование и просвета на млади и възрастни. Всички наши възрожденци — и книжовници, и революционери, „най-добрите синове на българския народ — смятаха за свой свещен дълг да учителствуват. И още отначало те вселиха своя възрожденски дух в българското училище, използваха най-добрите за времето педагогически методи, създадоха неговети прекрасни традиции. Славата на добрите учители се носеше по всички краища, „де българин страда, въздиша и гине“ — в Мизия, Тракия, Македония и Добруджа. . . И преди, и след Освобождението авторитетът на българския учител — носител на култура, възрожденски дух и традиции, прогресивен и свързан с народа — беше действително много голям. Дълги години главно учителството представляваше българската интелигенция. И голямата, най-

добрата част от това наше учителство, имащо и самочувствие, и чувство за граждански дълг, не отстъпи от своите родолюбиви прогресивни позиции и през най-злото фашистко време“ — с основание пише акад. Балевски, за да изкаже по-нататък правдиви и перспективни мисли относно характера на учителското призвание, относно съвременните изисквания към учителството. И като лайтмотив във всичките му изказвания звучи мисълта, доколко училището в различните си степени и форми ще съумее да изгради съвременен гражданин, мислеща и творческа личност, със съзнание за национален и интернационален дълг, с висока етичност и нравственост, съчетаваща в поведение и дейност патриотични и общочовешки добродетели.

При трактовката на тия и подобни на тях проблеми акад. Балевски говори с дълбоко въълнение, погледът му е всеобхватен, вижданията и прогнозите му са широко обосновани. С умение привлича примери от нашата и световната история и култура, разнообразявани с онова, което е имал възможност сам да узнае при многобройните си срещи с най-видни представители на научната и културната мисъл из целия свят. Уверен съм, че ако един ден той разкаже за тия свои срещи и разговори, те ще представляват най-голям интерес за всички, които живеят с проблемите на нашата съвременност, и то видени през погледа на големи творчески умове — устремени към съдбовни научни дирения, разтревожени и от съдбата на човека, на обществото в едно време, изпълнено с толкова застрашителни катаклизми, когато науката от производителна се превръща и в гибелна разрушителна сила.

Ние не можем да не бъдем признателни на председателя на Българската академия на науките, че именно чрез неговата широко ерудирана и обаятелна личност голяма част от чуждата научна общественост научава много неща за нашата родина, има възможност да почувствува високото равнище на нашата научна интелигенция, узнава много истини за древна и съвременна България, за нейните усилия и в миналото, и в наше време да утвърждава и защитава великите принципи на хуманизма и демокрацията, на сътрудничеството и мирното съжителство на народите, на световния прогрес. Имам съм случаи да присъствам на подобни срещи и разговори с чужди учени и съм бил свидетел на тяхното възхищение от ерудицията и хуманизма на българския учен, от неговия широкообхватен поглед и знания по толкова разнообразни проблеми на световната цивилизация, от неговото умение да съпреживява и актуализира културните завоевания на народа ни, на човечеството.

Сам акад. Балевски живее със съзнанието, че е издънка на един древен и жизнеспособен народ, преминал през много и много изпитания, преживял векове наред чуждо потисничество, но съхранил своето народностно чувство, разтърсвал не един път Европа със смелите си революционни дела. Не забравя, че е и представител на съвременната ни социалистическа научна интелигенция, която е изпълнена с възвишени пориви за научно и културно строителство, която търси да се сроди със световното знание, за да служи всеотдайно на нацията си, на общочовешкия прогрес. Националното самочувствие, патриотичната гордост, човешкото достойнство и дълбоката му комунистическа убежденост винаги са се откроявали в устното му и писмено слово. И с това той е респектирал своите слушатели и събеседници, извиквал е уважението им, а и уважението към нацията ни с нейната древна и съвременна култура.

В отговора си на приветствията, поднесени на тържественото чествуване на 70-годишнината му, акад. Балевски с нескривано въълнение заяви: „Съдбата на Академията през тези последни десет години се превърна в моя лична съдба. Въпросите на Академията станаха мои лични въпроси, въпроси на моя личен живот. . . За мен Българската академия на науките е свята като едно творение на българския народ. Тя не е била нито императорска, нито кралска академия.



Тя е създадена от народа, преди да сме били свободни — 9 години преди нашето Освобождение. Това е нещо уникално, нещо велико. И още тогава са поставени целите на тази академия: „... да разпространява всеобщо просвещение сред българския народ и да му сочи пътя към неговото веществено обогатяване.“ Колко съвременно звучи това, което са написали основателите на Академията преди 110 години. Мъдри хора са били, умни хора. И са подарили нещо много голямо на българския народ — Българската академия на науките. Аз разбирам много добре какво значи тя за България. Аз разбирам много добре какво значи тя в утрешния ден за България, какви задачи ще постави нашата родина пред Академията, нашата развита социалистическа родина. И вярвам, че Академията ще може да отговори на всички въпроси, които се поставят. „И ето, с такова съзнание за характера, ролята и мястото на Българската академия на науките в националния ни живот, с такова чувство за отговорност пред днешния и утрешния ден на академ. Балеви вече близо две десетилетия ръководи и направлява тази най-голяма комплексна научна организация, отдавайки сили, знания и мъдрост за нейното правилно развитие, за поставяне на многостранната ѝ дейност във все по-пълнен синхрон с потребностите на всеотдайното социалистическо строителство. Наистина — каква всеотдайност и прозорливост е трябвало да проявява, за да насочва научните дирения по пътя на все по-пълно съзвучие с обществения прогрес, за да стане Българската академия на науките все по-могъщ фактор за изграждане на материалната и духовната култура на България, а и да бъдат превъзмогнати някои неправилни тенденции относно нейната структура и задачи. И тук се проявяват неговият безпределен патриотизъм, неговото високо съзнание за приемственост в научното знание и между отделните поколения научни дейци, неговата далновидност относно сложността на научната дейност, както и относно характера на проблемите, които трябва да решава Академията при всеки етап на социалистическото ни обновление. Опирайки се на партийните указания, на опита на съветската и световната наука, той мъдро и талантливо чертае насъщните и перспективните задачи на фундаменталните и приложните изследвания, сочейки винаги и особена роля на общественото познание в изграждането на новия социалистически учен, на новата социалистическа наука и култура.“

Стига само човек да се запознае по-обстоятелствено с двутомника „Наука — човек — общество“, както и с изданието „Проблеми на науката и образованието“ (1974), за да се увери с каква активност и компетентност председателят на Академията обосновава научната проблематика на нашето съвремие, как постоянно размишлява над ония въпроси, които могат да изведат научната мисъл на нови подстъпи, но все с оглед тя да служи на обществения прогрес, за интелектуално-нравственото извисяване на човека във века на научно-техническата революция. Именно формирането на новия тип научен работник съобразно марксистко-ленинското учение, съобразно принципите на хуманизма и изконните човешки добродетели ще подчертава неуморно акад. Балеви. Тая грижа и тревога пронизват всяка негова обществена, научна, общокултурна изјава.

Очертавайки основните насоки в развитието на фундаменталните и приложните изследвания в БАН, той заявява: „Научно-техническата революция и развитото социалистическо общество диктуват с желязна логика необходимостта от сериозна постановка на проблема за възпитанието на личността — на гражданина, на производственика, на инженерно-техническия персонал, на учения. Оттук мисля, че сме длъжни да съсредоточим усилията върху няколко основни проблема: 1. Върху патриотичното, културното, професионалното и интернационалното възпитание на народа, за да изградим още от люлката хора патриоти, хора, които не само знаят много, но знаят и защо, в името на

както прилагат своите знания. Това произтича от главното направление на общественото — да изследва и решава проблемите на зрялото социалистическо общество. 2. Върху по-нататъшното издигане на националното самочувствие, което ще му даде сили и ще му вдъхне непоколебима увереност в неговите творчески способности.“ И по-нататък обосновава, че науката не трябва само да задоволява нашите икономически и технически нужди, тя трябва да удовлетворява и духовните потребности на народа, в противен случай веществено обогатяване би ставало за сметка на духовното обедняване, каквито процеси се наблюдават в западния свят. „Аз съм дълбоко убеден, че ако съхраним и доизградим една нравствено извисена личност, ако създадем един хармонично развит гражданин, с високо социалистическо съзнание, на нас принадлежи бъдещето. В това е нашата огромна сила, която ни предпоставя в ръцете нашият обществен строй.“ За постигане на такава хармония ученият мечтае да бъдат намерени съответни връзки и взаимоотношения между хуманитарните, природните и техническите науки. Те „да вървят ръка за ръка. Инак природните науки ще се дехуманизират и ще се самопогубят.“ Изобщо — хуманизирането на науката, на образованието, на цялостното духовно-интелектуално формиране на личността представлява за председателя на БАН върховна социално-нравствена повеля, съкровено верую. Неуморно ще настоява дейците на научния и на културния фронт да обединяват усилията си, взаимно да си съдействуват, за да се постигне така необходимият синтез между наука и култура.

Все със същата непримиримост и убеденост обосновава необходимостта науката да „служи на мира, хуманизма и сътрудничеството между народите.“ При всички си оптимизъм той е дълбоко разтревожен за съдбата на човечеството. „Човекът, човешката култура, човечността трябва да бъдат спасени!... Учените трябва да осъзнаят както своята огромна отговорност за съдбата на човешкия род, така и своята сила да противостоят на злото. Те трябва да обясняват, да предупреждават... Учените трябва да бъдат не само знание-то и моженето, но и съвестта на епохата“ — високо заявява акад. Балеvски в словото си на Пъгуошката конференция в Мюнхен през 1977 г., в която миролюбива организация той е активен участник и член на ръководството ѝ. Престижът и величието на всяка нация трябва да се определят не от нейната военна мощ, а от нейния принос в създаването на материални и духовни ценности. Велика и отговорна е мисията на учения в съвременния свят: той следва да бъде истински хуманист, носител на високи етични принципи, на будна, чувствителна гражданска съвест. „Неговата висока етичност на мъдрец, неговият нравствен императив му повелява да служи само в светлия храм на науката, на истината и доброто. Големите учени са и големи хуманисти, доброжелатели на човечеството.“

И в тия си слова, съждения и призови, изказвани образно и емоционално, категорично и неумолимо, акад. Балеvски ще се позовава на мисли и прозрения на древни и съвременни учени, писатели, философи, културни дейци, което придава особено очарование и неопровержима убедителност на изреченото, отеква дълбоко в съзнанието, в цялата ни душевност. Изстраданият исторически опит на народите, към който нашият учен така често обича да се връща, ни кара да осъзнаем с ума и със сърцето върховната повеля на нашето време — за всестранно сътрудничество и искрено общуване, за повече човечност и толерантност, за приобщаване към световните естетически и нравствени ценности, за усилия те да бъдат съхранени, обогатени и преосмислени с оглед на новите обществено-исторически, духовно-интелектуални процеси, налагащи и формирането на нови граждански добродетели и етични норми, които да попречат на осъществяването на пъклени планове на войнолюбците.

Колко мъдро и далновидно наистина акад. Балевски обосновава интелектуалната и нравствената мисия на науката в съвременното общество, колко плодотворни и перспективни мисли развива относно задачите на Българската академия на науките, относно естеството на научните дирения и експерименти, които трябва да бъдат насочени и далеч в бъдещето, да предлагат нови идеи, нови решения, все с оглед на обществения прогрес и добруване на човечеството.

Вторият том на извънредно интересното издание „Наука — човек — общество“, едно издание с такова богато и поучително съдържание, което поражда у читателя много и много размисли и чувства, насочвани към национално-патриотични, философско-нравствени, културно-исторически изживявания, се открива с едно кратко въведение, в което се подчертава мисълта, че „голямото дело иска жертвоготовност“, извършва се „с голямо сърце и голяма любов“. И продължава — подобна жертвоготовност, подобно любвеобилно сърце и проникателен ум изисква всяко дело, което засяга минала и сегашна съдба на българския народ, неговото по-нататъшно утвърждаване като благодетелен фактор в развитието на общочовешката цивилизация. „Нашият народ върви по чистия друм и нему е предопределено да извърши големи, хубави, човечни дела за доброто на хората. Без стимула на едно дълбоко и свято патриотично чувство — без една чиста, всеотдайна любов към Родината — едва ли биха могли да се доведат до мечтаното равнище намиращите се в ход изключителни преобразования в страната ни, засягащи всички области на живота и изискващи много труд и жертви.“ Това съзнание именно насочва и осмисля разнообразната дейност на акад. Балевски, определя съдържанието и патоса на всичко, включено в изданието „Наука—човек—общество“, предопределя цялата мисловност на учения, на общественика, на неуморния радетел за национален и общочовешки прогрес.

При всичката възхвала, която въздава на онези, които са градили българската държава и култура през вековете, при всичкото признание, което храни към завоеванията на предходни и днешни поколения, при всичкото си преклонение пред националния творчески дух погледът на акад. Балевски е отправен все напред и нагоре, към все по-високи социално-икономически, научни, нравствено-философски, културно-естетически върхове. Изпълнен с един безкраен, ренесансов оптимизъм, той същевременно е и трезв реалист при оценка на постигнатото, при очертаване на задачите, които стоят пред науката, образованието, културата, пред цялата ни съвременна общественост. Патриотично-романтичните полети на мисълта му винаги са съчетани с една историческа правдивост при характеристика на минало и настояще, при очертаване перспективите на бъдещето. „Нашата страна си поставя големи задачи и се нуждае от съвременни средства за постигането им. Ако искаме да напредваме със съвременен темп, трябва да творим голяма наука: ако създаваме нова държава, тя трябва да бъде в първите редици; създаваме ли общество, то трябва да бъде модерно общество; създаваме ли граждани, те трябва да бъдат истински социалистически граждани; създаваме ли икономика, тя трябва да бъде на върха. Иначе няма да бъдем прогресивна нация, няма да осигурим бъдещето на нашия народ.“

И ще се стреми с цялата си мисловност и дейност, с цялото си поведение на гражданин-родолюбец и учен-хуманист, с всичките си морални и интелектуални сили да насочва по този възходящ път националното ни развитие, да съдейства за осигуряване на по-светло бъдеще за народа, за човечеството.